

Калантарова О. Ю.

ORCID: 0000-0002-3270-3638

випускниця аспірантури

Інститут філософії імені Г. С. Сковороди

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ БУДДІЙСЬКОГО КОНЦЕПТУ *EKĀRTHĀNANTAVHĀṢĀ* НА БАЗІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТИБЕТСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ “*JÑĀNA RAṬĀLA*” (У РОЗДІЛУ “*ŚRI KĀLACAKRATANTRARĀJA*”)

Ключові слова: Калачакратантра, Вімалапрабга, ваджраяна, сандг’ябгаша, екартханантабгаша, тибетський буддизм.

В останній чверті ХХ ст. з’явився чіткий запит на тектонічний зсув у дослідженнях мови буддійської тантри *сандг’ябгаша* (*sāndhyābhāṣā*): здійснювалися спроби переосмислення цього поняття як *присмеркової мови* на противагу *інтенційному мовленню* або *езотеричному значенню* [6, с. 128–135]; порушувалися питання утворення термінології *тантри* як психоекспериментальних спекуляцій тощо. Але почався тектонічний зсув у буддійських студіях у 1981 р. з публічної передачі Калачакратантри (КЧТ) на Заході.

КЧТ з’явилася в буддійському індійському просторі в Х ст. Її базові тексти було перекладено тибетською в ХІ ст. Вчення КЧТ належить до класу найвищих буддійських *тантр* (*ануттарайога* або *ануйога*); має власні космологічний, есхатологічний, онтологічний, епістемологічний та етичний складники; викладає суть природи часу і виявлень у просторі його зовнішнього, внутрішнього і трансцендентного аспекту. Базовий текст КЧТ складається з п’яти розділів: зовнішній світ, внутрішній світ, посвята, практика, знання.

У 1985 р. на Заході стала доступною санскритська редакція базового тексту КЧТ [1]; у 1986-му – здійснено спробу узагальнити дослідження *присмеркової мови* [2]; з 1987-го – розпочалися фрагментарні переклади I–IV розділів КЧТ. Але з 2017 р. загострюються питання значущості будь-якої коментаторської традиції *тантри* і взаємодоповнюваності корінних текстів та *шастр* із паралельним розглядом потенціалу традиційної екзегези [3], бо поступово актуалізується новий запит – на виявлення філософського виміру *тантри*.

Я звернулася до V розділу КЧТ [4] та базового коментаря до КЧТ “Вімалапрабгі” (ВП) [5], щоб заглибитися в її погляди на мову: роль абетки *алі-калі* в *тантричній* практиці (КЧТ.V.4); потенціал невідокремленої мови з різноманіття мов *бгаши’чхінна* (КЧТ.V.164); наявність єдиного смислу *екартханантабгаши* як спільного ядра місцевої недосконалої мови *дешакубгаши* та мови богів *девабгаши* (КЧТ.V.96–98); суть мови всезнання Будди *сарваджнябгаши* (ВП).

Попередньо можна зазначити, що в КЧТ робота з тілом – це лише основа для практики, а метою є досягнення знання (*джняни*) шляхом роботи з мовою:

– немає різниці між словами і несловами, але це очевидно для тих, хто вже володіє знанням;

– *мантраяна* допомагає долати чіпляння за слова заради розпізнання в лексичній різноманітності численних виявів єдиного смислу, але досягнення усвідомлення такої семантичної цілісності (*екартханантабгаши*) відбувається за умови мовленнєвої нечіткості (*сандг’ябгаши*);

– мова всезнання є первинним вільним розумом живих істот.

Отже, у КЧТ спостерігається наповнення терміна *сандг’ябгаши* поясненнями його глибинної суті як *екартханантабгаши*, що фактично розкриває концепцію мови як зв’язку між тілом і розумом та як каналу, крізь який трансцендентний час породжує та утилізує темпоральний простір.

Література:

1. Banerjee B. A critical edition of Śrī Kālacakratantra-Rāja (collated with the Tibetan version). Calcutta: The Asiatic Society, 1993. 270 p.
2. Bucknell R., & Stuart-Fox M. The Twilight Language: Explorations in Buddhist Meditation and Symbolism. – Richmond: Curzon Press, 1986. 233 p.
3. Candrakīrti. The Esoteric Community Tantra with The Illuminating Lamp: Volume I: Chapters 1–12 (Treasury of the Buddhist Sciences). Trans. by Campbell J., Thurman R. American Institute of Buddhist Studies, Center for Buddhist Studies, Columbia University, Tibet House US : Wisdom Publications, 2021. 568 p.
4. jam dpal, grags pa (n.d.). mchog gi dang po'i sangs rgyas las phyung ba rgyud kyi rgyal po dpal dus kyi 'khor lo zhes bya ba. 'bro lo tsā ba shes rab grags pa (Trans.) // The Derge's Buddhist Canon, Kanjur. URL: <http://www.rkts.org/etexts/completeu.php?coll=D&id=D362> (дата звернення: 26.05.2024).
5. rigs ldan, pad ma dkar po (n.d.). bsdus pa'i rgyud kyi rgyal po dus kyi 'khor lo'i 'grel bshad rtsa ba'i rgyud kyi rjes su 'jug pa stong phrag bcu

gn̄yis pa dri ma med pa'i 'od ces bya ba. 'bro lo tsā ba shes rab grags pa (Trans.) // The Derge's Buddhist Canon, Kanjur. URL: <http://www.rkts.org/etexts/completeu.php?coll=D&id=D845> (дата звернення: 26.05.2024).

6. Wayman A. The Buddhist Tantras: light on Indo-Tibetan esotericism. NY: Samuel Weiser, 1973. 247 p.

УДК 1(091)(520)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-414-9-22>

Капранов С. В.

ORCID: 0000-0003-0320-0991

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу

Азіатсько-Тихоокеанського регіону

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ЗАХІДНА ФІЛОСОФІЯ В “ДОСЛІДЖЕННІ БЛАГА” НІСІДИ КІТАРО

Ключові слова: японська філософія, доба Мейдзі, діалог культур, Нісіда Кітаро.

Книжка Нісіди Кітаро “Дослідження блага” [1], вперше опублікована 1911 року, стала важливою віхою в історії японської філософії – вона позначила завершення періоду засвоєння західної філософії та початок плідного синтезу її з традиційною східноазійською думкою, здійсненого школою Кіото. Добре відомо, що Нісіда у своїх працях користувався західним понятійним апаратом та цитував переважно західних філософів і відкрито посилатися на буддійські тексти став лише в останні роки своєї діяльності [2, с. 2]. Щодо “Дослідження блага”, то дослідники зазвичай зазначають вплив Вільяма Джеймса, Вільгельма Вундта та Анрі Бергсона. Цього, можливо, і досить, якщо розглядати “Дослідження блага” лише як перший етап у розвитку думки Нісіди. Проте на цю працю можна подивитися інакше – у контексті історії японської філософії: вона вийшла наприкінці доби Мейдзі (1868–1912), а отже, стала в певному сенсі інтелектуальним підсумком цієї переломної епохи. Тому варто було б докладніше проаналізувати, на яких саме західних філософів покликається в ній